

Az új irodalom kibontakozása

Erdély magyarsága még alig ocsudott fel a román megszállás első perceiből, még alig akarta elhinni a helyzet realitását, midőn 1919. június 15-én a románoktól meghurcolt Tabéry Géza szerkesztésével irodalmi folyóirat jelent meg Nagyváradon, a Magyar Szó. Ugyanabban a városban, melyet Juhász Gyuláék A Holnap idejében a decentralizáció ügyének szolgálátára legalkalmasabbnak tartottak. Nem sokkal Tabéry lapindítása után Zsolt Béla Tavasz címen indít folyóiratot, szintén Nagyváradon. A viszonyok következtében egyik lap sem lehetett hosszú életű. 1920. januárjában Tabéry veszi át a Tavasz szerkesztését és vezetése alatt csoportosul a két lap írógárdája. De ahogy megkezdődtek a repatriálások, az özszevont írógárda sem volt képes lapjával tovább egzisztálni.

Ha rövid életű is volt a megszállott Nagyvárad kettős irodalmi próbálkozása, a Magyar Szó és a Tavasz megjelenésétől datálódik a háború utáni Erdély irodalmi élete, ebben a két folyóiratban kapott helyet egységesen először a később sokat emlegetett erdélyi költők és írók számos tagja: Bartalis János, Bárd Oszkár, Berde Mária, Gulácsy Irén, Ligeti Ernő, Reményik Sándor, Szentimrei Jenő, Szombati Szabó István, Tompa László és mások. Végül Bárd Oszkár folyóiratának az Erdélyi Figyelő-nek közvetlen háború előtti (1914.) probléma-felvetése után, itt kerül plénum elé először a decentralizáció, az erdélyiség kérdése.

Valóban ez volt a decentralizáció teljes megvalósulásának ideje. A megszállott Tiszán-

túl és Erdély néhány írója magától értetődőleg jött rá egy saját centrumú erdélyi irodalom szükségességére. A Magyar Szó és a Tavasz hasábjai kezdetben »Tiszaháti irodalomról« beszéltek, de lassan kezdett teret hódítani »az erdélyi irodalom« kifejezés, amely a trianoni békekötés után lassan általánossá lesz és magába foglalja nemcsak a Királyhágón túli, hanem az egész román uralom alá került magyar nyelvterület irodalmát. Nem érdektelen megjegyezni, hogy még a Pásztor-tűz első évfolyama (1921.) is gyakran beszél »az elszakított keleti területek« magyarságának irodalmáról.

Ha végignézünk az új impérium alá került Erdély irodalmának első képviselőin, a kialakulásra vonatkozólag érdekes dokumentumokra találunk. Az első írók és költők jó része már az elszakadás előtt is dolgozott s amelyik tehetséget érzett magában, pesti lehetőségek felé fordult. Bartalis Jánosnak már a háború előtt versei jelentek meg a Nyugatban. Berde Mária első versgyűjteménye (Versek, 1912.) a Modern Könyvtár kiadásában jelent meg Budapesten és szellemileg is függvénye volt minden költeménye a modern magyar lírának, éppúgy, mint első elbeszélő munkája (Az örök film, Bp. 1917.) a modern magyar regénynek. Tabéry Géza első munkái hasonlóképp az új impérium éveit megelőzően jelentek meg és mindenestől Budapest antiprovinciális lehetőségeit szolgálták. (Néma harc, reg. Bcsaba, 1911., Klemantiszos udvar, elb. Bp. 1914., Veszta Flagellans, Bcsaba, 1917., Át a Golgotán, reg. u. o., 1917.) Át a Golgotán c. munkájában ő írta az egyik első magyar háborús regényt. Bárd Oszkár, Kisbán Miklós, Ligeti Ernő, Reményik Sándor, Szentimrei Jenő és

Szombati Szabó István szintén szerepeltek már az új impérium évek előtt. Mindezek az írók úgy indultak pályájukon, mint előttük is az erdélyi s általában a vidéki, magukban tehetőséget érző művészek. A főváros perspektíváit tartották szemük előtt. Ezeket az írókat az elszakadás akadályozta meg abban, hogy idővel be ne olvadjanak a főváros centrális vonzókörébe. Ahogy Erdélyben érte őket az elszakadás, természetsszerűleg álltak az erdélyi szellemiség szolgálatába. Ezeket az írókat nemcsak, hogy megmentette Erdély számára az elszakadás, hanem köztük több kialakulatlan íróat egyenest művésszé öntudatosított. Egyrésze ezeknek az íróknak az elszakadásig vidékies, igénytelen irodalmat adott, de az impérium-változás többet közülük igazán művésszé avatott. Legérdekesebb közöttük Szentimrei Jenő fejlődése. Két verseskötete jelent meg a román uralom előtt. (Azoknak a keveseknek Mvh. 1912. és Erdély felől Bp. 1916.) Sablonos, semmitmondó háborús és szerelmes versek voltak ezek. Alig volt e verseinek egy-egy sora, mely művészetről tanuskodott. Éppúgy elsikkadt volna e két kötet alapján Szentimrei neve, mint azé a nagyszámú versíróé, akik csupán a kis vidéki nyomdák életigényét biztosítják, igazi költészetet azonban nélkülöznek. De ugyanakkor, midőn a kialakuló erdélyi irodalomban, mint nagyszerű organizátor, kritikus megkezdte működését, lírájában is olyan fejlődést vehetünk észre, amely az erdélyi költészet kevéssé méltányolt, de kétségtelen legnagyobb értékei közé emelte.

Az első erdélyi generációnak egy másik csoportját mindenestől az elszakadás avatta íróvá. Ezeknek az íróknak jó része bár meglett férfi-korban volt már, a nagy nyilvánosság

porondján előbb egyáltalában nem szerepelt (Áprily, Balogh Endre, Tompa László stb.) és mégis az első megjelenésben fejlődésük zenitjét elért higgadt értékeket adtak. Szinte majdnem mindnyájan generáció-társai voltak az u. n. »modern magyar irodalom« reprezentánsainak. Nagyrészüket a múlt század 80-as éveiben született, azokban az években, midőn a későn érett Móriczot és Adyt kivéve ennek a magyar irodalmi korszaknak legtöbb művésze. Áprily 1887-ben született, Balogh Endre 84-ben, Tompa László 83-ban. Mint Babits (1883), Juhász Gyula (1883), Kosztolányi (1885), Tóth Árpád (1886) és a többiek. Ezeknek az íróknak egyik legfőbb emberi és írói meghatározója a szerénység. Trianon előtt mintha finom ízlésük nem tudott volna megbékélni a vidéki atmoszférával. Az új uralom irodalomteremtő évei avatták őket írókká. Áprily első versesfüzete a Falusi elégia 1921-ben jelenti meg (Kvr.). Balogh Endre kis regényei (Hajótöröttek) 1922-ben láttak napvilágot (Kvr.), de folyóiratokban már jelentek meg novellái közvetlen az elszakadás után is. Tompa László 1921-ben lépett verseskötettel (Erdély hegyei között, Kvr.) a nyilvánosság elé, de ő is, mint Áprily, már jóval előbb verselt. Áprily-nak vannak darabjai első füzetében, melyek már a háború előtt keletkeztek (Naplemente előtt, 1910., Hómezőkön is túl és az Ősz, 1912.) s nem is maradnak mögötte újabb darabjainak. Szintén ezekben az években ültette át magyarrá már teljes költői fegyverzetben Hauptmann drámáját Az elmerült harang-ot, mely ugyan 1926-ban jelent csak meg egy antologikus jellegű kötetben (Vers vagy te is, Kvr.). Tompa László az Áprily-hoz hasonló stílusú, de kisebb tehetségű költő 16

évi verselés után jelent meg. Irtak ők már a háború előtt is, de aktív művészekké csak Trianon után lettek, a decentralizálódott Erdély irodalmi életében.

Az írói öntudatra ébredt öregebbek mellett fiatal írók is teremtett az impériumváitozás. Első helyen kell itt megemlíteni Sipos Domokost, aki forrongó, gyakran még kialakulatlan, de nem egyszer már a legnagyobb művészetéről tanuskodó novelláiban, olyan nagyobb kompozícióra teremt regényírói tehetségről tesz tanuságot, hogyha korai halála (1927) derékba nem törte pályáját, ma talán a legnagyobb erdélyi regényírók között lenne a helye. Halála előtt több regényterv is foglalkoztatta, de csak töredékek maradtak belőlük.

Sipos Domokossal kapcsolatban nem érdektelen megjegyezni, hogy közülük nem egyet a legelsődlegesebb anyagi szükséglet avatott íróvá. Sipos Domokos maga mondja el *Diadal* c. novellájában (*Vajúdó idők* c. kötetében, Kvr. 1928.), hogy voltaképpen más foglalkozás hiányában lett író. Ilyen eredetűek voltak a kezdet lapalapításai is. Tabéry Géza, akinek vállalkozásáról már szóltunk érdekes adatokat ír erre vonatkozólag egyik munkájában.²¹ Foglalkozás nélkül maradván, a napi kenyérért indított folyóiratot és ekkor ébredt csak az erdélyi irodalom nagy hivatására. Ez a két konkrét példa elég annak bemutatására, hogy az idegen impérium alá került magyarság új társadalmi és gazdasági helyzete is mennyire hozzájárult az irodalom megteremtéséhez. Benedek Elek, a háború után Kisbaconba visszatért nagy erdélyi mesemondó írja a vezetése alatt megtartott irodalmi estékkal

²¹ »Emlékkönyv«, Kvr. 1930.

kapcsolatban.²² »Ezeken az estéken azok a székely írók szerepeltek, akiket az Erdélyi sors egy szép napon az uccára dobott ki. Egy híjján 20 szerkesztőségi és kiadóhivatali munka maradt kenyér nélkül s az erdélyi magyar" ság ezt alig vette észre. Ez indított arra, hogy az uccán maradt székely írók élére álljak és belefújjak a székely kürtbe: vagyunk és leszünk!« De nemcsak ujságírók, kenyér nélkül maradtak tanárok, tanítók és hivatalnokok is. És ezek az emberek közül, mindaz, aki csak valamelyes talentumot is érzett magában, tolat fogott, annál is inkább, mert ezzel bizonyos hazafias célt is vélt szolgálni.

Ez az új társadalmi helyzet tette aktív literátorrá a régi Erdély nem egy öreg íróját is, akik már az új impérium évek előtt is írogattak, de nagyrészt csak saját gyönyörűségekre s munkáikat is csak kis példányszám-ban barátaik részére adták ki, még a kritikusoknak sem küldték meg ismertetésre. Első helyen kell itt megemlíteni az azóta már elhalt Sebesi Samut, de kb. ugyanez áll Dózsa Endrére, Kovács Dezsőre és K. Zathuretzky Bertára.

Az eddig említetteken kívül ebben az időben tűnt fel Gulácsy Irén, Tabéry Géza nagyváradi Magyar Szójában. Gyallay Domokost is ez az idő avatja emlegetett íróvá (bár már ő is írogatott a háború előtt), ahogy megalapítja nagy hatást tett néplapját a Magyar Nép-et. Makai Sándor, Nagy Károly után Erdély református püspöke, akinek egy kisigényű verseskötete jelent meg a háború előtt (Számadás, 1912.), a Pásztortűz, 1921. évfolyamában álnév alatt (Pap Mózes) megjelent kis

²² »Erdélyi sors«,Hid, 1928.

regénye (A kapu előtt) tette íróvá. Az első fellépők jelentősebb tagjai közé tartoznak még: a megvakult festőből íróvá lett Szántó György, Komáromból a Keleti Ujság szerkesztőségéhez került Kádár Imre, Nagy Dániel, a háború előtt is dolgozó P. Jánossy Béla és mindenek előtt a legtipikusabb erdélyi művészek egyike, ez az enciklopedikus tehetség, a nagyszerű szervező, építész, grafikus, író és politikus Kós Károly. A lírikusok közül, hogy a nem említettek közül csupán a legjelentősebbet mondjuk Olosz Lajos. Ezeket követték azok az írók, akiket az első két-három év »hőskora« után, mintegy a lassan kialakuló irodalmi élet hozott létre, akik már a kibontakozó fejlődés folytatói.

Az irodalmi életnek ez az egyik napról a másikra való gyors fellendülése egyeseket szinte transzcendentális erők feltételezésére készítetett. Megmagyarázhatatlannak vélték az erdélyi literatura genetikáját. Még 1925-ben így ír Walter Gyula:²³ »— Az erdélyi magyar irodalom eljövendő 'esztétikusának bizony nem lesz könnyű dolga. Kemény dió lesz neki az itteni szellemi élet arcukat meggrajzolni, s különösen nehéz feladat az erdélyi irodalom keletkezésére és kialakulására fényt deríteni.« — Első pillanatra csakugyan megmagyarázhatatlannak tetszik, hogy a semmiből egyszerre irodalmi élet lett. De a tudomány nem termelhet mítoszokat s az erdélyi irodalomról sem kell azt gondolni, hogy Pallas Atheneként pattant ki Zeusz fejéből. Ismerve az erdélyi körülményeket és ismerve az új irodalom alkotásait, könnyen eljuthatunk a magyarázathoz. Önálló úton fejlődött valami lenne az erdélyi irodalom? Hiszen a fejlőd-

²³ Pásztortűz.

désben nem lehetnek olyan ugrások, hogy vidéki jellegű fejlődésképtelennek tetsző háború előtti erdélyi irodalom után egyszerre lendületes irodalmi élet jöjjön létre. Vagy az elszakadásnak olyan ereje lett volna, hogy ezt az ugrást mégis meg tudta volna tenni? Ha ezt hisszük, akkor újra visszaérkeztünk a mitologikus magyarázathoz. Az új művészeket, írókat semmiképpen sem lehet kapcsolatba hozni a Trianon előtti Erdély kisigényű literátoraival. A helyi előzményekkel nem lehet összefüggésben az új irodalom. Az erdélyi irodalom nem helyi gyökerekből nőtt ki, *az erdélyi literatura lokális kiterjedése az u. n. »modern magyar irodalom«-nak.* Ez a gyors kivirágzás az Ady körül csoportosult irodalmi korszak szellemi televényéből sarjadosott ki. Az új erdélyieknek a modern magyar irodalom ízlés és formavilága adta az indítást.

Erdély örök liberális szelleme már akkor méltányolta Adyék nagyságát, midőn az anyaország uralkodó szelleme még a legnagyobb averzióval fordult el tőlük. Az erdélyi irodalmat ez az irodalmi ízlés és irodalmi forma teremtette meg, különösen kezdetben erős nacionalista irredenta eszméktől áthatva, amely azután a magyarság speciális új erdélyi helyzetének tudatosodásakor veszíteni kezd erejéből. Tény az, hogy az új erdélyi lírát épp úgy meghatározta a modern magyar líra formsajátsága, mint az erdélyi elbeszélő prózát a modern magyar regény és novella. Nézzük meg, miként jutott el erdélyi légkörébe a századforduló utáni irodalom miként nyert polgárjogot és lett ennek az új erdélyi literatúrának szinte teljes jellegű indító meghatározója.

Erdély városaiban éppúgy, mint Magyarország minden nagyobb centrumában különös,

de magátólértetődő ízlés alakult ki. A »nemo propheta in patria sua« elve alapján nem sokat adtak helyi íróikra. Vidéki intellektuális közönség számára Budapest volt a mértékadó. Ez a szellem él tovább a világháború után is, midőn az anyaország sajtótermékeit kizárták Erdélyből. Természetes szükséglet lett ekkor a helyi irodalom. Egymásután jelennek meg újabb és újabb folyóiratok és időről-időre hirdetnek szépirodalmi pályázatokat. Valóságos hajtóvadászat indult meg az írókeresésben. Nem kell hangsúlyoznunk, hogy a tehetségek mellett rengeteg selejtes író is felszínre került. Az erdélyi publikum, továbbra is alig érdeklődött az újonnan felszínre került helyi írók iránt, s csak lassan kezdték közülük az igazi értékeket kiválasztani. Kezdetben még az u.n. konzervatív körökben is inkább olvasták a helyiekkal szemben az emigráns írók külföldön megjelent folyóiratait, amelyeket a román cenzura beengedett Erdélybe. Ezeknek a lapoknak radikalizmusát ha támadták is, fővárosi ízt véltek bennük felfedezni az olvasók. A Nagyváradai Napló című baloldali lap cikke még a kezdet kezdetén²⁴ tisztán megérezte ezt: »Az emigrált magyar írókból Kolozsvárra is jutott egy kis elitgárda és ez a gárda lesz a kiinduló pont, mely köré a romániai magyar irodalom az itt élő tehetségek felszívásával kijegecesedik.« Ezeknek az emigráns lapoknak szellemét és az Erdélybe költözött emigráns írók (Kádár Imre, Farkas Antal, Ignótus, Barta Lajos, Kaczér illés, Dienes László, Ujvári Péter) munkáit, ha támadták is, de hasonlóképp Adyék felé irányították a közfigyelmet az erdélyi irodalomnak azok az első harcosai, akik már az

²⁴ 1920. XII. 31.

elszakadás előtt is dolgoztak, mégpedig Budapest felé tekintve és most szükségszerűen lettek az erdélyi irodalom haladószellemű szószólói: Bartalis János, Bárd Oszkár, Berde Mária, Kisbán Miklós, Ligeti Ernő, Nagy Dániel és Tabéry Géza. Lényegében szintén a Nyugat izlésének egy-egy árnyalatát szólaltatták meg azok az írók is, akik minden erdélyi környezetben megbecsülésben részesültek, akik generáció-társai voltak a modern magyar irodalom képviselőinek: Áprily Lajos, Balogh Endre, Tompa László.

Áprily poézise, kibővülve speciális erdélyi színárnyalatokkal, megfelel annak az impresszionista világlátásnak és stílussajátságnak, amely a modern magyar lírában annyi kifejezőre talált. Elsősorban az impresszionizmus azon árnyalatának, amely Juhász Gyula költészetét jellemzi. Ilyen tehetséggel szemben, mint Áprily, talán feleslegesnek tűnik fel minden hatáskutatás, de nem érdektelen megjegyezni, hogy az impresszionista stílusrokonságon túl van egy pár költeménye, amely teljes mértékben Juhász Gyulára emlékeztet. Ilyen a Bessenyei c. verse (Esti párbeszéd Nagyenyed, 1923.), amely az impresszionisták kedvelt versformájában, szonettben van írva. — Áprily egyébként is igen sok szonettet írt, hasonlóképp, mint Juhász Gyula. — A kiskovácsi magányában élő öreg Bessenyeiről szól ez a költemény. Tornácán áll Bessenyei s jelenésként vonul el előtte Bécs és egész ifjúsága. Így fejezi be a szonettet Áprily:

esték, amikor költő volt s király —
 Künn megszólal a mélabús tilinkó
 S lassan beballagott az esti nyáj.

Az egész vers felépítése Juhász Gyula

szonettjeit juttatja eszünkbe, de az utolsó sort, mintha egyenest a nagy szegedi poéta írta volna. A malom c. versében (Falusi elégia), mely ugyan nem szonett, szintén Juhász hangulatra ismerünk.

És újra hallasz minden régi nésztt
S egy régi asszony új mesébe kezd.
A többi meg bóbiskol hallgatag,
nem is tudva: figyelnek? alszanak?
És közben hull a liszt: örök homok —
s a nagy kerék künn sóhajt és zokog.

Más versében az impresszionista magyar lírának egyéb tónusára bukkanunk. A következő két sort Tóth Árpád is leírhatta volna első korszakában:

Szeszélyes rajzú szőnyeg:
Ódon tetősorok.

(*Kisváros*, Falusi elégia.)

Ezeknek a közvetlen hatásoknak felsorakoztatásával nem Áprily értékét akartam kisebbíteni, csupán kézzelfoghatóbbá óhajtottam tenni azt, hogy ez a határozottan komoly egyéniség, aki annyi érdekes szint adott költészetében, azoktól a költőktől indult s azokat a stilussajátságokat fejlesztette tovább Erdélyben, amely a modern magyar lírában Juhász Gyulánál, Tóth Árpádnál, Kosztolányi Dezsőnél és nagymértékben Babits Mihálynál található meg.

Tompa László körülbelül ugyanazt a stílust képviseli, mint Áprily, ugyanaz a modern magyar irodalmi stílus költői formájának az őse. Balogh Endre novelláit vizsgálva ugyanígy kimutathatnánk a modern magyar irodalomhoz kapcsolódó írói szálaikat.

Ez a kontaktus, amely az erdélyi irodalom

első képviselőit a modern magyar irodalomhoz fűzi, csak fokozódik az első két-három év lassú kialakulása után, midőn egy pár olyan író jelenik meg, akik a már meglévő irodalmi életben fejlődtek ki. Három magyar író szellemének eredője lesz ennek az új erdélyi lelkiségnek vezérlő elve és ez a három magyar író nem más, mint Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső. Az ő írásaikban látta az új erdélyiség megtestesítve azt az ideált, amely útjuknak vezércsillaga lehet. Az ő munkásságukból levont konkluziókban vélték felfedezni azt az aktivitást, amely célkitűzéseiknek első fundamentuma. Ettől a három írótól kapja sajátos öntudatát az erdélyi fiatalság új szelleme és ebből az atmoszférából vezethető le, szinte a huszas évek végéig minden fiatal erdélyi megnyilatkozás. Ezzel kapcsolatban érdekes megjegyezni, hogy Ady, Móricz és Szabó Dezső nevét együtt emlegetni éppen az erdélyi literaturán szokta meg az irodalmi tudat. A magyar faj őseréjét látták ebben a három nagy íróban, az ő indításukra, közülük is elsősorban Szabó Dezső robusztus alkotásainak hatása alatt az 1922-től fellépő erdélyi írók²⁵ (Sipos Domokos, Nyirő József, Tamási Áron és Kacsó Sándor) teljes határozottsággal fordulnak a nép felé. Ennek az indításnak hatása alá került Gulá-

²⁵ *Sipos D.* 1922-ben jelent meg első kötetével — Istenem hol vagy?! Kvr. *Nyirő* a Zord idő pályázatán tünt fel (1922), összegyűjtött novellái csak 1924-ben Kvr-t jelentek meg: Jézusfaragó ember. *Tamási* első novellája az Ellenzék-ben jelent meg 1922-ben, első kötete a Lélekindulás 1925-ben Kvr-t. *Kacsó*: Utoljára még megkapaszkodunk c. novellás kötete 1927-ben szintén Kvr-t jelent meg, elszórt novellái már Tamásiék megjelenése után.

csy Irén is, aki előbb Tömörkény és Mikszáth stílusában írt nagyrészt szegedi emlékeire visszamenő novellákat (Ragyogó Kovács István Mvh. 1925. és Által a Tiszán Kvr. 1928), most Móricz Zsigmond és Szabó Dezső értelmében vett parasztproblematikát tűz maga elé (Förgeteg Kvr. 1925. Hamueső Kvr. 1926.). De míg Gulácsy Irén e két regényben alig szólaltat meg valamit saját egyéniségéből, alig jut túl az epigonizmuson, addig Tamásiék még a kezdet darabjaiban is határozott és minden tekintetben erdélyi jelleggel bíró alkotásokat hoznak, számukra csupán öntudatosító hatása volt ennek a három írónak.

Távol áll tőlem, hogy a szellemi folytonosságnak ezzel a feltáráásával az erdélyi irodalom jelentőségét akarnám kisebbiteni. A hatásnak ama legtisztább példája ez, midőn egy költő, vagy egy költői irány ráeszméltet valakit, vagy a mi esetünkben egy egész írói generációt addig öntudatlanul rejtve élő képességeire. Valóban csak öntudatosítás volt az erdélyi irodalom számára Ady, Móricz és Szabó Dezső triásza, ép úgy, mint Áprilyék számára az impresszionizmus, mert az indító hatáson túl kifejlesztették ezek az írók a maguk lokális, provinciális értékeit. Az erdélyiek a modern magyar irodalomtól örökölték nézőmódjukat, de az igazi hivatott erdélyi művészek valami speciális erdélyiséget vittek ebbé az életlátásba és az igazán hivatottaknál már kezdetben is alig volt észrevehető a modern magyar irodalom hangja. Innen magyarázható, hogy az erdélyi esztéták,²⁶ midőn az új erdélyi líra gyökérszálaikat keresték, látva az erdélyi

²⁶ Molter K.: »Vajda János és az erdélyi költők«, Pásztortűz 1927.

lyi költők komor, sötét hangját, a modern magyar líra nagy előharcosára, Vajda Jánosra utaltak. Ha közelebbről vizsgáljuk a jelenségeket, az erdélyi lírának háború utáni komor, sötét hangja, ha látszólag Vajdára is emlékeztet, lényegében ez a komor levegő a legtipikusabb erdélyi vonások egyike, amelyet a modern magyar líra beteljesedett, nagy értékei hoztak bennük öntudatra, Vajda Jánossal pedig csak látszólag van kapcsolatban.

De ha tovább megyünk és szemügyre vesszük a már kibontakozó erdélyi literatúrában megjelenő írók legnagyobb elbeszélő tehetségének, Tamási Áronnak munkáit, nála is tüstént megérezzük, hogy a művészi öntudatosulást a modern magyar irodalomtól kapta, mégpedig ő már, mint Nyirő, Sípos és Kacsó is Ady, Móricz és Szabó Dezső szellemi eredőjétől.

Nem győzzük eléggé hangsúlyozni hogy ez a párhuzam nem tartozik az alacsonyrendű hatás fogalma alá, csupán szellemtörténeti összefüggést jelent. Majdnem olyan jelenség ez, mint ahogy a modern magyar líra megfelel a XIX. századvég modern francia lírájának, kibővülve a XX. századi magyar levegővel és a magyar karakterrel, ugyanúgy az új erdélyi irodalom a modern magyar irodalomnak, szintén kiegészülve a speciális erdélyi sajátságokkal s tovább fejlődve a háború utáni körülmények között. Bár az sem érdektelen, hogy az Ady-epigonok, akik az anyaországban a nagy költő életében levitézlettek, Erdélyben ép úgy, mint az elszakított Dél- és Felvidéken, a féltehetségek lantján folyvást szerves életet élnek. Valósággal azt lehetne mondani, hogy egyes Ady kifejezések és jelzők köznyelvivé tételének folyamatában nagyobb szerepet ját-

szanak az elszakított országrészek másod- és harmadrangú költői, mint bárki más.

Az impériumváltozás kényszerdecentralizációjakor létrejött új irodalom gyökérszálai, indítótényezői, tehát az anyaország modern irodalmában vannak. Hogy mégegyszer összegezzük az eredményeket: négy fonálon függ össze az új erdélyi literatúra a modern magyar irodalommal.

Erdélybe vitték a Nyugat íróinak szellemét azok az írók, akik már az elszakadás előtt is dolgoztak, mégpedig pesti centralizációt keresve, de mielőtt teljesen beérkezhetek volna a budapesti irodalomba, az impériumváltozás erdélyi írókká avatta őket.

A modern magyar irodalom radikalizmusát vitték Erdélybe az emigránsok külföldön megjelenő, Erdélyben sokat olvasott folyóiratai és az Erdélybe került emigráns írók és publicisták.

A modern magyar líra stilussajátságait folytatta az ottani levegőben az impérium változáskor fellépő pár konzervatív költő és író, aki kivétel nélkül mind generáció társa volt a modern magyar irodalom reprezentáns alakjainak. Az ő munkáinak stilussajátságain nőtték fel, és meglett férfikorukban, midőn a nyilvánosság elé léptek, ugyanezt a hangot művelték tovább.

Legvégül Ady, Móricz és Szabó Dezső indítása, akik az új Erdély kitermelte írókat döntően befolyásolták. A nép és határozottan a székely nép felé irányítva figyelmüket. Az ő szellemük egy egész generációt kötelezett, kb. 1929—30-ig, midőn a problémák fejlődésének útján az új generáció már más célokat is kezdett észrevenni. Ady, Móricz és Szabó Dezső az anyaország területén is megtette a

maga lelkeket ébresztő hatását, de míg a csonkaország elbeszélői az ő hatásuk alatt csak egy népies epigon-irodalmat hoztak létre, hatásuk itt inkább az általános szellemi öntudatosítás terén volt nagy, addig Erdélyben az irodalmilag kiaknázatlan népelet egy pár igazán pompás alkotás számára nyitott utat.